

iiij Chal. SS. Grisanti, et Dariæ, et S. Saturnini, A
et vigilia S. Andreae.

ij Chal. Natalis S. Andreae Apost.

*December habet autem dies xxxi, luna xxix. Signum
Sagittarii. Nox habet horas xviii, dies vi.*

*Dat duodena cohors septem in die decemque De-
[cember.*

Kal. S. Candidæ virg.

iv Non. S. Vivianæ virg. et mart.

iiij Non...

ij Non. S. Barbaræ virg.

j Non. S. Dalmatii Conf.

viiij Id. S. Nicholai Epis. et Conf.

vij Id. S. Ambrosii Conf. et S. Savini Epis. et
mart.

vj Id. S. Zenonis Epis. et Conf.

v Id. S. Syrii Epis. et Conf.

ij Id. S. Gulaliæ virg.

iiij Id. S. Damasi Papæ.

ji Id...

Idus. S. Luciae virg.

xix Chal...

xviii Chal...

xvii Chal...

xvi Chal...

xv Chal...

xv Chal. *Sol. in Scorpionem.*

xiv Chal...

xiii Chal. Vigilia B. Thomæ Apost.

xij Chal. *Solstitium.* S. Thomæ Ap.

xi Chal...

x Chal...

ix Chal... Vigilia Nativitatis Domini.

viiij Chal. Natalis Domini Nostri Jesu Christi, et
S. Anastasiæ virg.

vij Chal. S. Stephani Protomart.

vj Chal. S. Johannis Apost., et Ev.

v Chal. SS. MM. Innocentium.

ij Chal. S. Thomæ mart.

iiij Chal. S. Florentii Conf.

ij Chal. S. Silvestri Papæ.

B

IN SEQUEM MISSAM ET MISSÆ FRAGMENTUM

JOANNIS BONÆ

Sanctæ Romanæ Ecclesiæ tit. S. Bernardi ad Thermas presbytero cardinali, ordinis Cisterciensis,

ADMONITIO

(*Rituum liturgicarum*, lib. I, pag. 108.)

Matthias Flaccus Illyricus, Centuriarum Magdeburgensium ac rigidorum Lutheranorum princeps. missam Latinam in antiquo codice ms. repertam typis mandavit Argentinæ anno 1557, eique hunc titulum præfixit: *Missæ Latina, quæ olim ante Romanam circa septingentesimum Domini annum in usu fuit, bona fide ex vetusto authenticoque codice descripta.* Et in epistola præliminari ad principem palatinum Rheni opinari se ait eam in usu fuisse in Occidente, præsertim in Gallia, et in Germania, *antequam Romana missandi ratio ubique recepta est.* Desunt in ea Introitus, Collectæ, Epistola, Graduale, Evangelium, Offertorium, Prefatio, Postcommunio, et quædam alia quæ generaliter tantum sine ulla speciali assignatione nominantur, quia dierum festorumque varietas diversos exigit Introitus, diversas Orationes, Epistolas, et reliqua, quæ singulis missis peculiariter sunt. Ex quo destruitur falsa Illyrici opinatio existimantis unicam olim fuisse missæ celebrandæ rationem absque ullo discrimine temporum et festivitatum. Hujus autem missæ evulgatione credidit vir improbus se plurimum detrimenti catholicæ Ecclesiæ allaturum, ac si illa antiquos sacrificii ritus perperam innovasset; sed excæcavit illum malitia sua; nam e contrario orthodoxæ fidei dogmata receptique Ecclesiæ ritus ex ea passim confirmantur, sanctorum scilicet, et beatæ Virginis invocatio, realis præsentia Christi in Eucharistia, confessio auricularis, oratio pro vivis et defunctis, et alia ejusdem generis multa. Quod cum Lutheri assecræ statim animadvertis-

sent, omnia edita exemplaria quotquot reperire poluerunt, in unum congesta igne protinus concremarunt; et hinc factum est ut codex ille rarissimus sit, quem nec Cassander nec Pamelius viderunt, licet eo tempore vixerint, et in perquirendis libris ad sacros ritus pertinentibus diligentissimi fuerint. Vidit tamen Menardus, qui eam missam examinavit, et cum altera simili a se edita confert in notis ad librum Sacramentorum S. Gregorii, pag. 380 et sequentibus. Vidit Guillelmus Peyratus, qui ejus synopsis refert in tractatu De juribus et antiquitatibus capellæ regis Galliarum lib. II, cap. 13, a pag. 551 et deinceps. Hanc ego Romæ et alibi diu, sed frustra, quæsitam reperi tandem Viennæ in instructissima imperatoris bibliotheca studio ac diligentia Caroli Veterani Musici, qui eam transcripsit ex edito codice, quem ipsi libentissime communicavit V. cl. ejusdem bibliothecæ præfectus Petrus Lambecius. Incidit postea in manus meas eruditum opus Annalium ecclesiasticorum Francorum, auctore Carolo le Cointe, quibus inserta est tomo II, anno 661, num. 20, cum variis notis et observationibus. Ne quid autem hic desit quod ad missæ Latine illustrationem pertineat, eam hic recudi facio, simul cum alterius similis missæ fragmento nondum edito.

II. Porro Guillelmus præcitatus, et eum secutus Carolus, quamvis non ignorarent quæ fides præstari posset hæretico pernicatissimo, aliis tamen studiis impediti ne rem accuratius perpendere, ipsi assenti sine teste, et ex mera suspitione omni funda-

mento destituta, illam esse missam in Gallicanis Ecclesiis usitatam, antequam Romanam recepissent, facile crediderunt, idque nonnullis conjecturis stabilire conati sunt. Sed quam longe absit hæc missa a veteri Gallicana, et quam falsum de ipsa ac præposterum iudicium tulerit Illyricus, hic primitus ostendam; mox meas de vera Gallicana missæ conjecturas proponam, peritorumque ac eruditorum hominum, quibus Gallia abundat, censuræ subiciam. Querō autem primo loco unde sciat Illyricus missam quam edidit regnum Pippini antecessisse, aut quo teste quoque argumento id probet. An Pythagoricum illud obtrudet: *Ipsæ dixit?* At ego didici nulli mortalium credere, nisi dicti sui rationem reddat. Credo potius viro sapientissimo Hugoni Menardo, qui loco citato haud contempendis rationibus demonstrat non tantæ esse antiquitatis quantum illi sectarius affinxit, sed duobus aut tribus sæculis posteriorem. Quis etiam illum docuit Romana antiquiorem et ab ea diversam esse? Clausis enim vel in totum Illoericis oculis liquet, ut phrasim Tertulliani usurpem, eam meram ac puram missam Romanam esse diversis orationibus interpolatam. Notavit hoc Georgius Wicellius, Lutheri primum discipulus, postea catholicus in defensione Liturgiæ ecclesiasticæ, statim ac in eam oculis fixit. *Edidit, inquit, Illyricus repertam missam Latinam non triumphans tamen de thesauro tantæ adversus catholicos, cum vel circūcūcti homini appareat totum illud quod edidit, contra Lutheri Calvinique sectas edidisse, sed et nobis catholicis rem longe gratissimam fecisse. Quid enim ibi nisi missam Latinam, quæ hodie in usu generali est, insciens imprudensque defendit? Tantum abest ut suo sectæque more oppugnet. Locupletior est illa quidem, plusque precum continet, sed omnino tamen eadem est cum usitata; cujus etiam dicta factaque omnia passim sequitur, ut diversam esse confirmare nemo audeat.* Hæc Wicelli verba refert et laudat Carolus le Coigne anno supra notato, num. 21. Eidemque consentit agnoscens hanc esse puram putam missam Romanam, quæ hodie in usu est, licet plures insertæ sint ei orationes. Ait nihilominus hanc missam his precationibus auctam Gallicanam fuisse: ac si Gallicanæ Ecclesiæ tunc relictis propriis ritibus ordinem Romanum jussu Pippini suscepisse censeantur, cum reiectis precationibus missæ Illyrici adjunctis puram missam Romanam frequentare cœperunt, quod sane absurdum foret. Sicut enim homo nudus et idem diversis indutus vestibus, unus et idem homo est, ita missa Romana semper Romana est, etiamsi plures eidem orationes immisceantur. Deinde Illyrici missa nullam habet similitudinem aut convenientiam cum his quæ de missa veteri Gallicana mox citandi auctores tradiderunt. Aiunt enim in Gallicanis missis martyrum passiones descriptas fuisse, cujus rei in missa Illyrici ne minimum quidem vestigium exstat. Aiunt antiquum ordinem missarum diversum prorsus fuisse ab usu Romanæ Ecclesiæ; at missa Illyrici a Romana non differt, imo eadem est, sed interpolata. Denique observo nullam hujus missæ Illyricianæ apud antiquos Patres et ecclesiasticos scriptores mentionem reperiri; nullam ejus in conciliis sive in decretis summorum pontificum approbationem exstare: ex quo conficitur privata alicujus episcopi institutione missæ communi et Romanæ tot orationes superadditas, ut iis recitandis sacerdos occuparetur, cum missam solemniter decantabat, eo præsertim tempore quo Introitum, Graduale, Symbolum et cætera hujusmodi chorus modulatur. Idem prorsus dicendum de duabus similibus missis, quas ex antiquis codicibus ego Menardus edidit in appendice ad librum Sacramentorum S. Gregorii, eas nimirum peculiari devotione ab aliquo episcopo institutas: *tantum abest ut olim toti Galliæ communes fuerint. Cumque in illis regionibus tot concilia habita sint,*

et viri doctrina et ecclesiastica eruditione præstantissimi floruerint, quorum etiam nunc scripta leguntur, nulla tamen harum liturgicarum precationum vel tenuis umbra in illis apparet, quod certe magni momenti est ad Illyrici commentum explodendum de ipsius missa communiter in Galliis usurpata.

III. Accedit aliud argumentum ad falsam Illyrici persuasionem evertendam, quod alia quædam missa eodem modo interpolata reperitur ad usum alicujus Ecclesiæ Romanæ diocesis, quam opportune mihi videre contigit, dum Illyricianam evolverem. Ea exstat in codice ms. bibliothecæ eminentissimi cardinalis Chisti, num. 1521, caractere Langobardico, cui desunt quædam folia in principio, et multo plura in fine. Continet primo aspirationes ad Deum ex psalmis artificiose contextas, et alias orationes ac litanias; secundo ordinem missæ usque ad Evangelium duntaxat, nam reliqua vel ab iniqua manu avulsa, vel hominum incuria desunt, magno ecclesiasticæ eruditionis detrimento. Hoc fragmentum hactenus ineditum, ne prorsus intereat, publici juris facio post missam Illyrici, cui fere in omnibus consonat, quamvis orationes superadditæ sæpe dissimiles sint. Hæc autem nullo modo spectabat ad Galliam, nam utitur versione Psalmorum Italica quæ diu in usu fuit non solum in Urbe, sed et in omnibus ecclesiis suburbicariis, ac etiam in aliis regionibus, excepta Gallia quæ versionem a S. Hieronymo emendatam statim recepit, atque ideo versio Gallicana dicta est. Cum igitur missa Romana multis superadditis orationibus ad instar ejus quam Illyricus veterem Gallicanam fuisse dixit, in Italia quoque usitata, atque aliis ecclesiis communis fuerit, hinc satis perspicue inferitur non fuisse eum ritum specialem alicujus regni aut provinciæ; sed uni tantum vel aliquot ecclesiis privata proprii episcopi auctoritate absque ulla synodorum vel apostolicæ sedis approbatione tributum. In Missali item ms. bibliothecæ Vaticanæ, num. 3807, proponitur oratio *Summe sacerdos* pro celebrantis arbitrio recitanda, dum in choro *Kyrie* vel *Gloria* cantatur, Eadem præscribitur in Missali Hispalensis Ecclesiæ et ordinis Prædicatorum. Ex quibus omnibus et ex duabus missis editis a Menardo id quoque deducitur quod prædictæ interpolationes in solis missis solemnibus locum habebant, ut tam sacerdos quam ministri, psallente choro, iis vel ex integro vel ex parte recitandis occuparentur. Ex silentio autem veterum scriptorum, qui nullam harum missarum mentionem faciunt, et ex raritate codicum in quibus repertæ sunt, non improbabiler conjicio, vel ab ecclesiis, quibus traditæ erant, non fuisse receptas; vel statim cum suis auctoribus interiisse. Abhorrent enim plerique a prolixitate, et qui religiosiores sunt ægre novitatibus consentiunt, nec orationes in publicis Ecclesiæ functionibus facile admittunt, nisi fuerint juxta decretum Milevitani concilii, aliasque ecclesiasticas sanctiones synodali vel apostolica auctoritate approbatæ, Missas hujusmodi cœpisse arbitror prope finem sæculi decimi, sive initio undecimi, ut de suis asserit Menardus, qui Illyricianam his antiquiorem non putat. Ejuadem ævi, decimi nimirum sæculi, est codex Chisius, nam characterem Longobardicum, quo scriptus est, in fine ejus sæculi desisse viri periti a me consulti asseverant. Idem colligitur ex sanctis qui prima parte libelli in litanis recensentur; nam cum omnes sancti monachi singillatim invocentur, non tamen illi qui circa annum millesimum et deinceps floruerunt. Nota quoque musicales, quibus in ordine missæ prænotantur *Gloria in excelsis* et *Dominus vobiscum*, ille sunt quæ in usu erant ante Guidonem Aretinum. Hæc omnia, si rite perpendantur, Illyrici commentum refellunt, qui sine probabili testimonio ausus est missam a se repertam veteris Gallicanæ nomine publicare.